

Кульчицька О.В.

УДК 94:329-053.6(477.73)

УЧАСТЬ МОЛОДІ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ В ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЯХ НЕОНАРОДНИЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Потрапивши у вир політичних подій початку ХХ ст. найбільш активна молодь південного регіону, особливо та, яка навчалась в університетах Москви, Санкт-Петербургу, Києва та Одеси, своїм громадським обов'язком вважала участь у політичних партіях. Вона виконувала роль керівної сили руху. Емоції, ідеалістичні мрії, що переважали над тверезою оцінкою, мудрістю, науковим розумінням закономірностей розвитку суспільства і самої дійсності, а також гостре і непримиренне реагування на все оточуюче, особливо на ту, чи іншу несправедливість, спонукали молодь вступати до політичних партій та їх осередків, що діяли в південному регіоні на початку ХХ ст.

Отже, проблема участі молоді Півдня України є доволі актуальною, хоча і мало досліджуваною. Серед науковців в основному переважають праці, присвячені історії окремих політичних партій, в яких участь молоді розглядається оглядово [1, 2, 3]. Щодо участі молоді в політичному житті та партійних організаціях, то можна виділити лише поодинокі праці і публікації, до яких слід віднести роботи Н.Ф.Дімірова [4] та А.М.Левицької[5].

сюжетно питання участі учнівської молоді середніх навчальних закладів України в революційному русі у 1905 р. та вплив політичних партій на активність молоді розглянуто у статті Г.Н.Книш [6]. Окремі сторінки політичного життя студентства південного регіону присвячено публікацію Є.П.Назарової [7]. Дослідниця висвітлила основні напрямки студентського руху, проаналізувала діяльність студентських органів самоврядування в Новоросійському університеті. Проте участь молоді південного регіону в неонародницьких партіях висвітлюється побіжно. У зв'язку із цим автор даної статті поставила за мету показати практичну діяльність молоді Півдня України в політичних партіях неонародницького спрямування.

Зазначимо, що тактика негайної і прямої дії своїм героїзмом та романтизмом притягувала молодь Півдня України до політичних партій неонародницького спрямування. Ще у 1898 р. молоде покоління народників, яке прагнуло революційних дій, а не дрібних справ, взяло собі нову назву Соціалісти-революціонери, або скорочено – есери. Термін народовольці залишився в минулому, а новий повинен був підкреслити більшу революційність, ніж у соціал-демократів, яких вони називали соціалістами-еволюціоністами. Партія соціалістів-революціонерів (ПСР) виникла у 1901 р. шляхом об'єднання "Південної партії", яка діяла в Україні з центром у Харкові, Північного союзу соціалістів-революціонерів у Петербурзі та есерів Поволжжя.

Есери вважали що до соціалізму можна перейти за допомогою соціальної революції, учасниками якої, на їх погляд, мали стати селяни, робітники та трудова інтелігенція. Вони виступали за революційне повалення самодержавства, соціалізацію землі, а потім – за еволюційний розвиток країни, яка, на їх думку, в той час ще не була готова до революції.

У багатьох губерніях діяли місцеві організації. У 1904 р. вони існували в Одесі, Миколаєві та Херсоні [8,с.131].

Основу партії складали її місцеві організації: комітети і групи, які формувалися за територіальною ознакою, і центр тяжіння всієї партійної діяльності припадав якраз на роботу в цих місцевих осередках. В основному вони формувалися зверху донизу: спочатку виникало ядро – керівний орган, а потім вербувалися члени партії і створювалися підрозділи, які діяли в тому, чи іншому напрямку. До структури місцевої організації зазвичай входили: союз пропагандистів, агітаторська сходка і технічна група. Головний акцент партійцями робився на агітаційно-пропагандистській діяльності в середовищі селян робітників та учнівсько-студентської молоді.

Нелегальну літературу, есери розкидали або залишали в багатолюдних місцях. Роздавали в руки, або розповсюджували через невеличкі бібліотеки. Цією роботою займалися представники місцевої інтелігенції, робітники, селяни або студенти, які приїжджали до своїх родичів та знайомих. Агітатори партії знаходили схильних до революційної пропаганди місцевих жителів і проводили з ними відповідну роботу. "Опрацьовані", більшість з яких становила молодь, несли землякам революційну літературу й нові погляди. Спочатку література таємно обговорювалась у сімейному колі однодумців, а згодом і на сходках. Коли відповідний ґрунт був підготовлений, соціалісти-революціонери з'являлися на місцях і роз'яснювали там свої погляди.

Пропагандистська робота есерів дала певні результати. Так, протягом листопада-грудня 1905 р. в таких селах, як Нова Одеса, Андріївна, Ковалівка, Гур'івка відбувалися сільські сходи та збори. На них виносилися рішення про приєднання до Всеросійського селянського союзу. Всі сходи вимагали Установчих зборів. Проте діяльність миколаївських есерів на селі не носила організованого характеру. Ніяких аграрних заворушень в зазначених селах не відбулося.

Так, у 1905 р. місцеві жандарми вже знали про діяльність Миколаївської робітничої організації соціалістів-революціонерів, Робітничої організації Одеського комітету есерів, з якою співпрацювали члени Одеського союзу учнів соціалістів-революціонерів та прагнули арештувати партійців і ліквідувати їх друкарні. Наприклад, в ніч з 16 на 17 червня 1906 р. арештували друкарню Миколаївської робітничої організації соціалістів-революціонерів, що розміщувалась у квартирі робітника Чорноморського заводу П.Лунарєва. Серед затриманих опинились господарь його дружина Пелагея, А.Голубицький, П.Носков [9, арк.7-8].

Незважаючи на арешти, есери продовжували свою революційну діяльність. У квітні вони активно діяли в Одеському порту. Там організувалися групи агітаторів, які повинні були створити гуртки по 8-10 осіб і вести в них роботу. Головним керівником у портової організації перебувала “Маня Портова”.

Жінки-есери діяли і в інших південних містах. Так, в Одесі гімназистки під виглядом “наречених” проникали в казарми, розповсюджуючи серед солдат революційні видання [10, с.98]. У 1913 р. О.Арсеньєва разом з ефрейтором 57-Модлінського піхотного полку Д.Залужним брала участь у підготовці втечі політичних арештантів з Херсонської каторжної в’язниці за що була заарештована і вислана з міста [11, арк. 10.].

Для швидшого досягнення кінцевої мети – соціалізму серед есерівської молоді південного регіону застосовувався терор. Есери вбачали в ньому, по-перше, засіб революціонізації мас, агітаційного впливу на їхню соціальну психологію і, по-друге, сподівалися з його допомогою налякати ворога і дезорганізувати урядовий апарат. Заклик “Революционной России” не заспокоюватись на дрібній роботі і віддаватися великій справі – пропаганді терору в масах – знайшов підтримку на місцях. В 1906 р. есери Одеси підірвали пароплав “Император Николай”, а в 1907 р. було підірвано і спалено ще декілька пароплавів [12, арк. 22.]. У тому ж році херсонським жандармам стало відомо про діяльність сестер Софії та Тамари Гінзбург і Катерини Занудько, причетних до організації замаху на життя імператора.

У перших числах лютого 1906 р. в Одесі відбувся обласний з’їзд членів партії соціалістів-революціонерів. У ньому взяли участь від 16 до 20 осіб, де кожний представник від місцевої партії доповідав про її роботу. Також на ньому розглядалася процедура здійснення терактів. Зокрема відзначалось, що для виготовлення бомб буде влаштовуватись обласна лабораторія. Не заборонялось їх мати і в місцевих комітетах. Терористичні акти здійснювались тільки за розпорядженням обласного комітету, а роль місцевих зводилась до надання відомостей про адміністративних осіб, проти яких ці акти виконувалися за вироком. Особливість їх здійснення полягала в тому, що місцеві есери завчасно подавали списки осіб, здатних на теракти, а виконували їх особи, прислані з інших районів [13, арк. 9].

Центральною терористичною організацією виступала Бойова Організація (БО). Їй підпорядковувались місцеві й обласні бойові групи. Виникнувши в 1905 р., вони протягом двох-трьох років вели бойову роботу на місцях, надаючи можливість центральній БО організувати терористичні акти лише проти головних осіб царського уряду, але виконували загальні директиви партії і знаходились під контролем і керівництвом місцевих і обласних партійних організацій [14, с. 56.]. Місцеві бойові групи виникали у всіх районах, на які розповсюджувалась діяльність партії і особливо активно до їх участі залучалась молодь південного регіону.

В 1907 р. бойова дружина існувала і в Одесі. Поліції вдалося виявити конспіративну квартиру та було з’ясовано, що члени одеських есерів-бойовиків збирались в Базарному провулку, в чайному трактирі Ляшевського в будинку №17. Члени дружини заходили туди під виглядом просто напитися чаю, а насправді збирались для обговорення чергового завдання [15, арк. 38.]. Незабаром стали з’являтися і сільські бойові групи. Одна з них виникла в 1908 р. в с. Олександрівка Вознесенської волості під впливом Вознесенської організації ПСР. Її очолював селянин Петро Савенко, а група займалась вербуванням членів до бойової дружини з навколишніх сіл і вимагала грошей у крамарів для того, щоб придбати зброю [16, арк. 38.].

Крім терактів, есери брали участь в експропріації грошей і цінностей у банках, приватних квартирах і конторах багатих підприємців. “Екси” стали мало не єдиним стабільним джерелом фінансування, адже за рахунок нерегулярних членських внесків і пожертв ні ЦК, ні тим більше місцеві організації існувати просто не могли. Часто такі експропріації нагадували звичайнісінькі пограбування. І провести вододіл між тим, як розцінити діяльність окремих членів партії – як експропріацію чи кримінальний злочин – було досить складно.

20 жовтня 1906 р. II Рада ПСР засудила “самочинні експропріації”, що проводилися окремими організаціями та їх членами. Проте розв’язати цю проблему прийняттям простої резолюції було неможливо. В 1907 р. ЦК партії есерів вирішив припинити терор та експропріацію, але деякі місцеві відділи не підтримали такого рішення. Відокремившись, вони організували самостійні партійні організації. Такою, наприклад, була “Молода Воля”, представники якої у 1907 р. заявили про своє існування в Одесі та Миколаєві [17 с, 246].

Молодь Півдня України проявляла свою активність навіть у період реакції.

Так, після арешту 2 грудня 1907 р. найбільш активних соціалістів-революціонерів м. Миколаєва, діяльність осередку майже завмерла. Хоча в місті залишилося ще декілька старих робітників, своєї діяльності вони майже не проявляли, оскільки їм бракувало керівника. Однак ситуація кардинально змінилася, коли в Миколаєві з’явилася вчителька Клавдія Паніна. У 1907 р. вона притягувалася Саратовським жандармським управлінням по Ч.І ст.102. Кримінального уложення, але була віддана на поруки за 300 руб. У 1908 р. ця жінка приїхала до Миколаєва і стала здійснювати роботу по відродженню есерівської партійної організації.

Слід відзначити, що між жандармськими управліннями різних міст імперії існував тісний взаємозв’язок. Вони листувалися, посилали один одному запити з приводу неблагонадійних осіб. І якщо одного разу людина потрапляла в поле уваги тієї, чи іншої жандармерії, чи проходила по будь-якій справі, то за нею починали пильно стежити. Так було і у випадку з К.Паніною. Місцеві жандарми вже встановили за нею нагляд, де вона проходила під прізвиськом “Тепла”, а також завели особову справу про її діяльність у партії. В ній зазначалося, що ця жінка в 1908 р. займалась вербуванням членів партії соціалістів-революціонерів, влаштовувала на своїй квартирі таємні збори молоді, де вела протиурядові бесіди,

висловлювалась про необхідність пропаганди серед нижчих військових чинів, вела листування з головними керівниками інших місцевих відділів есерів. Крім того, у жовтні 1909 р. К.Паніна їздила до Одеси для особистих перемовин з відомими діячами такої ж партійної організації про висилку нелегальної літератури, а коли отримувала її, то сама роздавала членам партії для розповсюдження серед населення [18, арк. 25].

В роботі по відродженню есерівського осередку їй дуже допомагав місцевий житель Ісаак Діковський, який мав багато знайомих в місті. Згодом до роботи долучилися студенти Новоросійського університету Григорій Рабинович, Віктор Лопато та Київського університету Олександр Янат, а також курсистка Ганна Польна, які приїхали в місто на свято Різдва Христового. Ще до партійної організації входили агітатори Олександр Кособрюхов, Микола Ільїнський, Євген Брижицький. Взагалі уся Миколаївська організація есерів у 1909 р. складалася з 7-8 осіб, тобто це була невелика за складом група з пропагандистськими цілями. Але заарештувати всіх партійців і повністю ліквідувати осередок було неможливо, оскільки арешт осіб, які входили до місцевої організації міг привести до провалу з боку внутрішньої агентури [19, арк. 1].

Зазначимо, що більшість місцевих осередків були доволі молодими організаціями. Наприклад в Миколаївській організації середній вік не перевищував 24 роки. З одного боку це спонукало до партійної роботи, адже молодість завжди асоціюється з активністю. З іншого – молодим завжди бракує досвіду. Тому партійці намагалися діяти обережно, дотримуючись суворої конспірації, займаючи очікувальну позицію в багатьох питаннях.

Не дивлячись на чіткій розподіл обов'язків серед членів організації, пов'язані з переслідуванням поліції, фінансовими проблемами, недостатньою кількістю літератури, що заважало вести пропагандистську роботу серед населення, молоді представники партійних організацій намагалися продовжувати свою роботу.

Слід наголосити ще на одній особливості, яка була притаманна всім без виключення партійним осередкам, про яку, до речі, замовчували радянські історики. Це перехід партійців з одного осередку до іншого. Причому практикувалися як внутріпартійні переходи, що виглядало цілком логічно, так і переходи в інші політичні табори, що свідчило про відсутність відданості політичним переконанням. Кожен партієць, перебуваючи в тому, чи іншому осередку, шукав власну користь для себе. Якщо він її не знаходив, то переходив у табір тих партійців, діяльність яких відповідала його особистим переконанням.

Таким чином, партійні організації есерів в період реакції повністю не припинили свого існування, а намагалися відновити роботу місцевих осередків, шукаючи нові зв'язки й можливості.

На південних землях діяли і представники Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). Перші організації (громади) українських есерів з'явилися в 1903-1904 рр. і були тісно пов'язані з російськими соціалістами-революціонерами. Так, в 1904 р. така була створена в Одесі, а в 1906-1908 рр. організація під назвою "Бандура" діяла в Миколаєві [20, арк. 11]. У своїх діях українські есери спиралися на україномовне селянство та національну інтелігенцію. Особливість функціонування місцевих відділів полягала в їх нелегітимному існуванні, оскільки перший з'їзд партії відбувся у 1907 р., а її офіційне оформлення сталося лише 4-5 квітня 1917 р. на установчому з'їзді цієї партії, що проходив у Києві. Очолили партію М.Грушевський, М.Ковалевський, П.Христюк та інші.

В аграрному питанні українські есери висловилися за "часткову соціалізацію", тобто за конфіскацію і викуп лише частини поміщицьких земель. Крім того, вони пропонували скликати Український сейм для запровадження національно-територіальної автономії українського народу, створити Українську академію наук, забезпечити рівноправність української мови у судових та інших урядових установах. Це дозволило залучити на свій бік українське селянство, солдатів і частину робітництва.

Основну роботу члени УПСР проводили через селянські спілки, які фактично були партією в партії, оскільки мали власну організацію, Центральний Комітет, програмний Статут. Позитивним моментом існування УПСР та її місцевих організацій було те, що свої дії вони будували, виходячи з потреб українського народу.

Незважаючи на привабливість національних гасел, які вимагали автономії та скликання Українських установчих зборів, стати популярними серед південної громадськості українським есерам не вдалося. На наш погляд, це пояснювалося відсутністю чіткої організаційної структури. Громади УПСР часто виникали і діяли стихійно, самостійно об'єднуючись у комітети. Обмежували їх можливості і вузько спрямована робота серед українського селянства, а також жорстка конкуренція з боку соціал-демократів, есерів, "Спілки" та УСДРП, що не могло не позначитись на їхній діяльності в Херсонській губернії.

Таким чином, у боротьбі за електорат серед місцевих організацій неонародницького спрямування позиції лідерства утримували загальноімперські відділи соціалістів-революціонерів, які залучали студентів та учнівську молодь для пропагандистської роботи, виготовлення вибухових речовин, друку прокламацій, використовували квартири учнів для зберігання зброї та друкованої продукції. Революційно налаштовані учні гімназій, реальних і технічних училищ брали участь у мітингах, обговорювали питання підготовки повстання, організовували збір грошей на зброю, розповсюджували революційну літературу.

Відсутність внутрішньої стабільності регіональних осередків у результаті переслідування з боку поліції, переїзду до іншої місцевості, переходу до іншого політичного табору внаслідок особистих амбіцій та ін. ставала на заваді цілеспрямованій і продуктивній роботі південних есерів.

Політичні об'єднання УПСР внаслідок епізодичності своїх дій не отримали належної підтримки серед південної громадськості і поступалися в силі і міцності загальноімперським організаціям такого типу.

Джерела та література:

1. Корольов Б. І. Історія українських політичних партій кінця XIX ст. – 1917 р. / Б. І. Корольов, І. С. Михальський. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – 560 с.
2. Бевз Т. Українські есери / Т. Бевз // Історія України. – 1998. – № 15, квітень. – С. 4-6.
3. Волковинський В. Україна в орбіті есерівського тероризму на початку ХХ ст. / В. Волковинський // Історія України. – 2002. – № 8, лютий. – С. 1-4.
4. Димиров Н. Ф. Студенческое движение на Украине. 1910-1917 гг. : автореф. канд. ист. наук : 07.00.02 / Н. Ф. Димиров. – М., 1987. – 18 с.
5. Левицька А. М. Студентство України в кінці XIX – на початку ХХ ст. : автореф. канд. іст. наук : 07.00.01 / А. М. Левицька; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1998. – 14 с.
6. Кныш Г. Н. Учащаяся молодежь средней школы Украины в революционном движении в 1905 году / Г. Н. Кныш // Демократична революція 1905-1907 рр. в Україні: актуальні проблеми вивчення : матеріали Міжрегіональної наук. конф. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 97-101.
7. Назарова Є. П. Студентство Новоросійського університету в політичному житті Одеси на початку ХХ ст. / Є. П. Назарова // Гілея. – 2009. – Вип. 21. – С. 27-35.
8. Партия социалистов-революционеров. Документы и материалы. 1900-1922 гг. : в 3 т. – М. : РОССПЕН. – Т. 1 : 1900-1907 гг. – С. 131.
9. ЦДАК. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 7-8.
10. Кныш Г. Н. Учащаяся молодежь средней школы Украины в революционном движении в 1905 году / Г. Н. Кныш // Демократична революція 1905-1907 рр. в Україні: актуальні проблеми вивчення : матеріали Міжрегіональної наук. конф. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 97-101.
11. ЦДАК. – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 10.
12. ДАОО. – Ф. П-13. – Оп. 2. – Спр. 58. – Арк. 22.
13. ЦДАК. – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 9.
14. Комаров Н. Очерки по истории местных и областных боевых организаций партии социалистов-революционеров 1905-1909 гг. / Н. Комаров // Каторга и ссылка. – 1928. – № 4 (25). – С. 56-61.
15. ЦДАК. – Ф. 385. – Оп. 1. – Спр. 1696, ч. I. – Арк. 3816.
16. ЦДАК. – Ф. 385. – Оп. 1. – Спр. 1696, ч. I. – Арк. 38.
17. Гинев В. Н. Борьба за крестьянство и кризис русского народничества 1902-1914 гг. / В. Н. Гинев. – Л. : Наука, 1983. – 258 с.
18. ЦДАК. – Ф. 268. – Оп. 1. – Спр. 427. – Арк. 2519.
19. ДАМО. – Ф. 1817. – Оп. 2. – Спр. 58. – Арк. 120.
20. ЦДАК. – Ф. 268. – Оп. 1. – Спр. 134, ч.1. – Арк. 11.

Селиверстова К.Н.**УДК 069****УКРАИНСКОЕ МУЗЕЕВЕДЕНИЕ В ПРОЦЕССЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ**

Сегодня Европа взяла курс на популяризацию музеев среди молодежи. Практически все галереи пестрят многообразием выставок, перформансов и мастер-классов от мэтров современного искусства и пр. Усовершенствование современных технологий развивает музееведение. Появление различных музеев, в том числе и виртуальных, делает доступным для всех просмотр произведений искусства, к тому же, этот ход является хорошим способом привлечения посетителей со всего мира.

Курс на евроинтеграцию Украина взяла еще в конце 2004 года. Нынешний президент Виктор Янукович отметил, что «процесс европейской интеграции мы, прежде всего, для себя рассматриваем как механизм, который создаст условия приближения Украины к европейским стандартам...»[1]. Только вот выполняются ли условия для сближения на практике? Целью данной статьи является анализ проблем, трудностей и перспектив развития украинского музееведения, а также показать насколько оно приближено к стандартам Европы и международные проекты.

События, происходившие на рубеже XX и XXI веков, как в СНГ, так и Европе повлекли за собой изменения не только в политике, экономике и промышленности, но и оставили неизгладимый след в культуре. Новые унастроения незамедлительно стали находить отклик в различных сферах: наука, искусство, общество и пр. Музеи не стали исключением.

Проблема функционирования музеев в Украине стала предметом исследования специалистов разных отраслей науки – историков, педагогов, культурологов и экономистов. Исследовательница И. Пантелейчук рассматривает трансформационные процессы, характерные для отечественных музеев, показывает влияние идеологических, политических и экономических факторов на развитие музейных учреждений в определенных социокультурных условиях. Особое внимание исследовательница уделила возможностям использования новейших информационных технологий в деятельности музея, были проанализированы формы и методы финансового обеспечения [2]. Экономисты О.Кифяк и М. Руденко обосновывают необходимость использования на современном этапе маркетинговых инструментов в музейном деле.